

Ösjöfors handpappersbruk

Skriften behandlar framställning av papper för hand vid Ösjöfors handpappersbruk från 1780 till bruket lades ner 1926. Brukets historia och användningen av bruksbyggnaden och arbetsredskapen efter 1926 när bruket blev en nationell kulturskatt ända till pappersbruket brändes ner 2005 beskrivs kortfattat.

Skriften 'Papperstillverkning' av samma författare rekommenderas för den som vill ha en faktareferens och veta mer om metoder och arbetssätt inom pappersindustrin.

Bo Edlund

Ösjöfors handpappersbruk.
Version 181204

Författare: Bo Edlund
epost: kontakt@brukshistoria.se

Innehåll	Sida
Ösjöfors handpappersbruk	1
Lars Dristig, brukets grundare	1
Handpappersbrukets historik	2
Pappersbruket	3
Papperet från Ösjöfors	5
Övriga byggnader i Ösjöfors	6
Utställning i Göteborg 1923	9
Efter nedläggningen av pappersbruket . . .	10
Renovering 1965	10
Efter branden	11

Fotot på omslaget visar syskonen Albin, Emily och Ernst Bergholm samt en okänd kvinna. Albin och Ernst Bergholm var de sista pappersmakarna i Ösjöfors. Foto Tekniska Museets arkiv.

Skriften får helt eller delvis kopieras och spridas fritt under förutsättning att källan anges. Däremot får kopior av materialet ej försälas utan författarens medgivande.

Upphovsmännen eller rättighetsägarna till fotografierna anges vid bilderna. Författaren är upphovsman till de foton och bilder där uppgifter saknas.

Källor:

Ösjöfors handpappersbruk, Tekniska Museets årsbok 2014

Terminologin vid Ösjöfors pappersbruk 1926, Torsten Althin. Artikel i Nordisk pappershistorisk tidskrift nr 3 1990

Om Ösjöfors, Gösta Liljedahl. Artikel i NPH-nytt nr 2 1977

Lars Dristig, Harry Eriksson. Artikel i NPH-nytt nr 2 1977

Wikipedia

Jag vill tacka de personer och organisationer som bidragit med kunskaper och material till denna skrift.

TÄBY 2018

Ösjöfors handpappersbruk

Ösjöfors handpappersbruk, ett tidigare litet pappersbruk helt inriktat på handtillverkat lumpapper under den tid bruket var verksamt. Det ligger i norra Småland invid en fors i Stångån. Bruksbyggnaden har blivit nedbränd men pappersmagasin, mangårdsbyggnad och bodar finns kvar. Det sades vara Nordens äldsta handpappersbruk på sin plats bevarat med utrustning och verktyg i behåll sedan papperstillverkningen avslutades 1926. Senare användes bruksbyggnaden som ett pappersbruksmuseum. I museet demonstrerades sommartid handpapperstillverkning och besökarna fick även pröva på att vara pappersmakare.

Bruket är placerat i Vimmerby kommun ungefär tretton km norr om Mariannelund och tjugofem km nordväst om Vimmerby.

Bruksbyggnaden för handpappersbruket i Ösjöfors år 1965. Foto från Wikipedia.

Vimmerby – Ydre Järnväg, en smalspårsjärnväg mellan Vimmerby och Ydrefors, korsar Stångån alldeles vid Ösjöfors handpappersbruk. Vimmerby – Ydre Järnväg fick koncession redan 1908, men byggandet startade först 1922. Gods- och persontrafik började 1924. Järnvägsbolaget fick ekonomiska bekymmer och persontrafiken upphörde 1933 varefter bolaget likviderades 1934. Norsholm – Västervik – Hultsfreds Järnvägar tog över banan 1937 och fortsatte godstrafiken fram till 1940 då koncessionen upphörde. Godstrafiken bestod då mest av virkestransporter. Banan började rivas 1940 och som kuriosum kan nämnas att den användes som mål för flygvapnets övningar i störtbombning innan banan var helt uppriven.

Det fanns inte någon järnvägsstation i Ösjöfors men det var två närbelägna stationer, Ydrehammar norr om bruket och Norrvill åt söder.

Lars Dristig, brukets grundare

År 1777 sökte och erhöll bonden och avskedade trumslagaren Lars Dristig privilegium av Kommerskollegiet att starta och driva ett pappersbruk i Ösjöfors. Namnet Ösjöfors skrevs i offentliga handlingar så sent som år 1864 Ödesjöfors troligen beroende på att stället ligger ovanligt ensligt i ett ödsligt skogsområde. Familjen Dristig använde dock från första början Ösiöfors som bruksnamn i vattenmärkena, de märken som sattes på

pappersarken. Vid Ösjöfors fanns en vattendriven mjölkvarn med två stenpar som senare revs men kvar finns flera kasserade kvarnstenar i terrängen efter kvarnen.

Lars Dristig var "avskedad trumslagare" vilket betydde att han var enledigad från tjänsten utan den negativa klang uttrycket har idag. Lars var dessutom femtio år och ansågs säkert överårig i krigsmakten. Han verkade värdesätta titeln eftersom han gärna skrev sig som trumslagare även när han var välbeställd bonde och bruksägare.

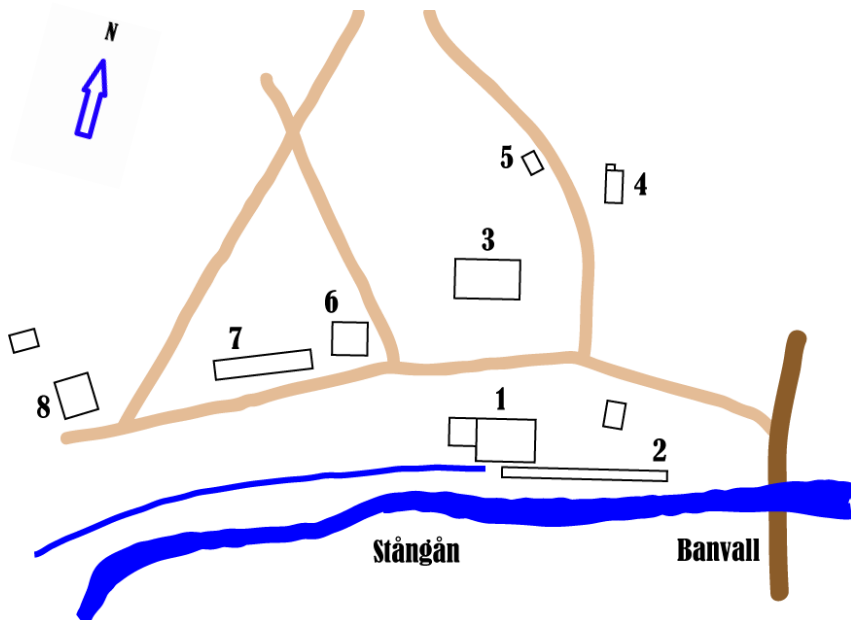
Lars föddes i Attorp, Svinhult socken år 1727. Lars hade som ung efternamnet Larsson efter sin far och blev tidigt soldat. Då blev han troligen övertalad eller tvingad att ta sig ett mer unikt efternamn och tog sig efternamnet Dristig. I hären tilltalades männen med efternamn, inte med förnamn som var vanligt i det civila livet. Han utbildades till trumslagare.

Han gifte sig med Maria Svendsdotter och blev därmed ägare till Norrhults gård i Rumskulla socken. Gården hade också stora skogsmarker utmed Stångån och tillhörande torp. Han bodde fram till år 1792 i Norrhult. Därefter bosatte han sig i Ösjöfors men flyttade efter några år tillbaka till Norrhult där han bodde på undantag och stannade till sin död 1800.

Lars Dristig fick tillsammans med sin hustru Maria fyra barn, Maria född 1759, Samuel född 1752, Petter född 1755 och Johannes född 1761. Normalt skulle den äldste sonen överta jordbruket medan övriga fick söka lyckan på annat håll. Den ende av sönerna som visade något intresse för jordbruket var Petter så det kan tänkas att Lars Dristig skaffade sig koncession på pappersbruket för att ge Samuel och Johannes deras försörjning. Såvitt man vet deltog inte Lars i pappersbrukets uppbyggnad och skötsel.

Handpappersbrukets historik

När pappersbruket uppfördes är oklart likaså vem som uppförde bruket eftersom dokumentation saknas och kyrkböckerna är bristfälliga. Man vet att Lars Dristig bodde på hemmanet Norrhult från och med 1772 och att Petter Widerström var pappersmakare i Ösjöfors 1781. Petter Widerström var gesäll 1776 – 1777 vid Totebo bruk och därför kan man gissa att han var den förste pappersmakaren i Ösjöfors och att pappersbruket byggdes 1778 – 1780. På samma gång kan man gissa att Lars Dristigs son Samuel har rollen som bruksägare och ansvarar för att uppföra byggnaderna.

Karta över Ösjöfors handpappersbruk.

- 1 Bruksbyggnad uppförd omkring 1854 och påbyggd omkring 1857. Restaurerad 1965.
- 2 Vattenränna uppsatt 1965.
- 3 Mangårdsbyggnad byggd omkring 1780. Delvis restaurerad 1965.
- 4 Gethus och höns hus.
- 5 Smedja.
- 6 Pappersmagasin uppfört ungefär 1820 och påbyggt cirka 1856.
- 7 Ladugård.
- 8 MjölARBostad uppförd omkring 1794 och påbyggd cirka 1857.

Banvall till järnvägen Vimmerby – Ydrefors som började byggas 1922 och revs 1940.

Åren 1785 – 1793 är Lars Dristig son Johannes factor på pappersbruket. Vad det innebär är en smula osäkert men det är troligt att han sköter affärerna utan att delta i papperstillverkningen. 1793 – 1803 blir det årsvisa växlingar i posterna som gesäller och pappersmakare. Johannes är pappersmakare tre gånger och däremellan gesäll. Kanske hade man inte kopplingen mellan pappersmakare och arrendator under den tiden. Samuel förekommer till sin död 1841 endast som papperbruksägare eller brukspatron.

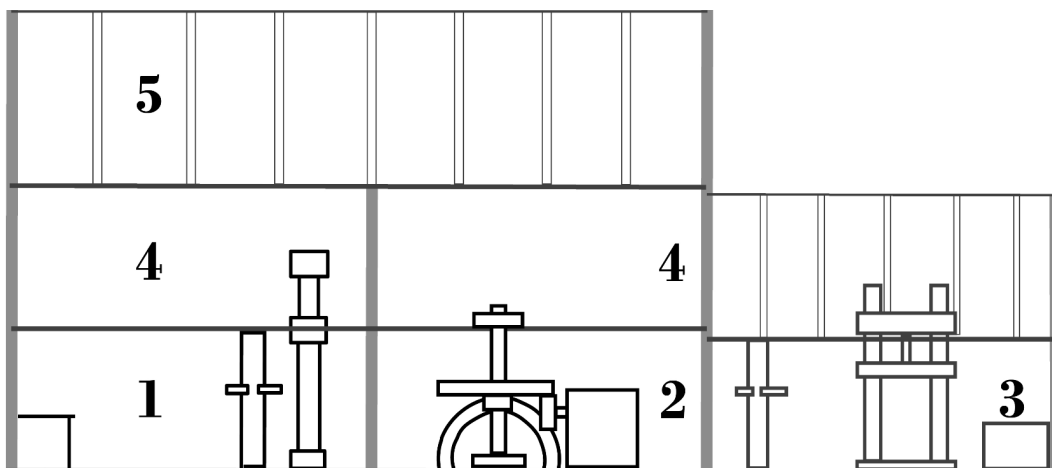
Åren 1842 – 1853 ägdes bruket av två gårdsägare i närheten innan Ösjöfors köptes av brukspatron Tillberg på Totebo handpappersbruk. År 1856 förvärvades bruket av Carl Cullberg vid Ottinge säteri. År 1844 arrenderar

en pappersmakare, August Bergholm, Ösjöfors handpappersbruk, men han avlider bara två år senare. Hans tre söner Per August född 1827, Constans Malachius född 1830 och Carl Ludvig född 1833 övertar då arrendet. Per August lämnar arrendet och blir arbetare i bruket innan han lämnar Ösjöfors 1856.

Familjen Bergholm tog över som ägare genom att Carl Ludvig och Constans Malachius köpte Ösjöfors av Carl Cullberg år 1867. Bruket drevs av dem gemensamt med sina familjer fram till 1926 när driften las ned. Carl Ludvigs söner Albin och Ernst födda 1869 respektive 1884, den tredje generationen Bergholmare, skötte driften in i det sista med hjälp av enstaka arbetare. Därmed var det sista svenska pappersbruket som endast producerade papper för hand nedlagt.

Mellan mitten av 1500-talet och 1890 skapades ungefär 140 små handpappersbruk tillverkade papper av lump inom nuvarande Sveriges gränser. Många drevs av bönder som på sina ägor hade en å med lämpligt vattenfall som kunde driva ett stampverk eller en holländare. Råvaran, huvudsakligen linnelumpor, som köptes i närområdet var begränsad så pappersbruken hade inga möjligheter att expandera. Ösjöfors handpappersbruk tillhörde denna grupp av bruk och var lika alla de andra. Det som skilde Ösjöfors från alla de andra var deras uthållighet i konkurrensen med de maskinpappersbruk vilka använde ved som råvara. Det var först 1926 som de dåvarande ägarna, familjerna Albin och Ernst Bergholm, gav upp kampen och stängde sitt pappersbruk.

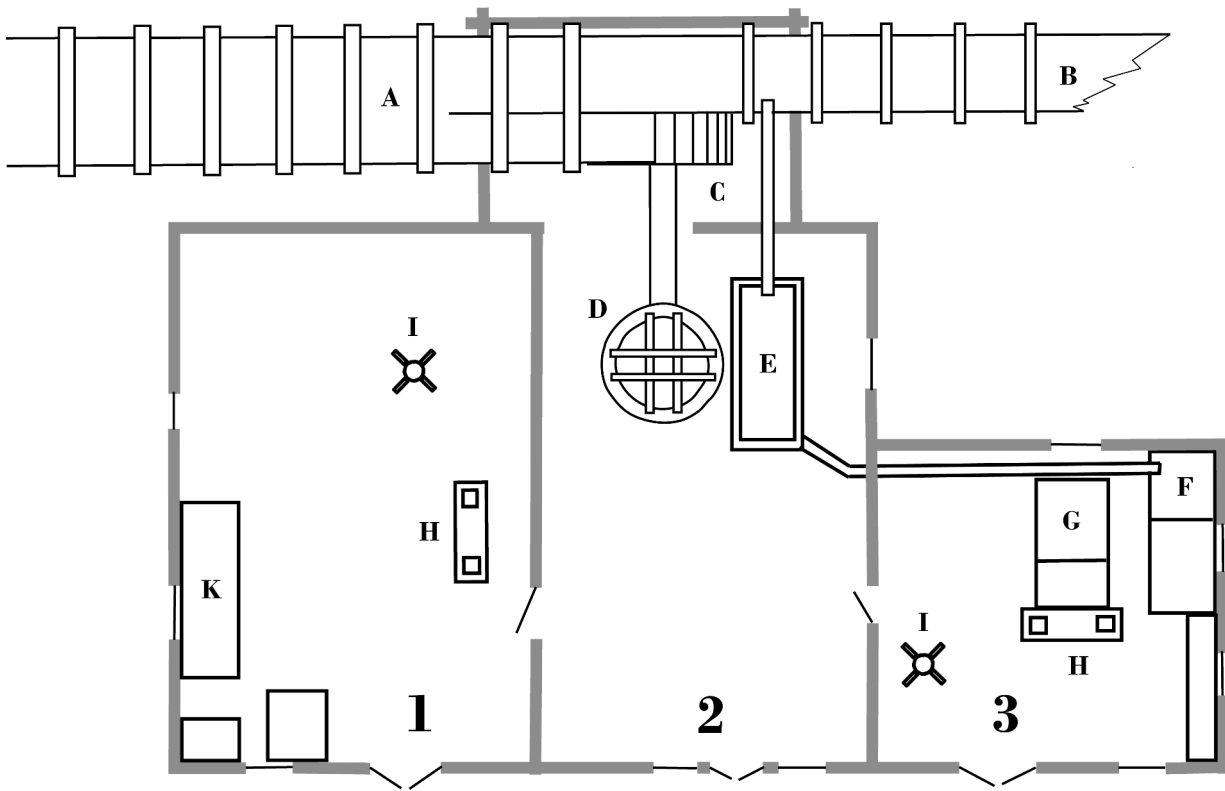
Pappersbruken

Bruksbyggnaden i Ösjöfors sedd från norra sidan. Foto av samma sida på byggnaden finns på sidan 1. Byggnaden är indelad i följande rum:

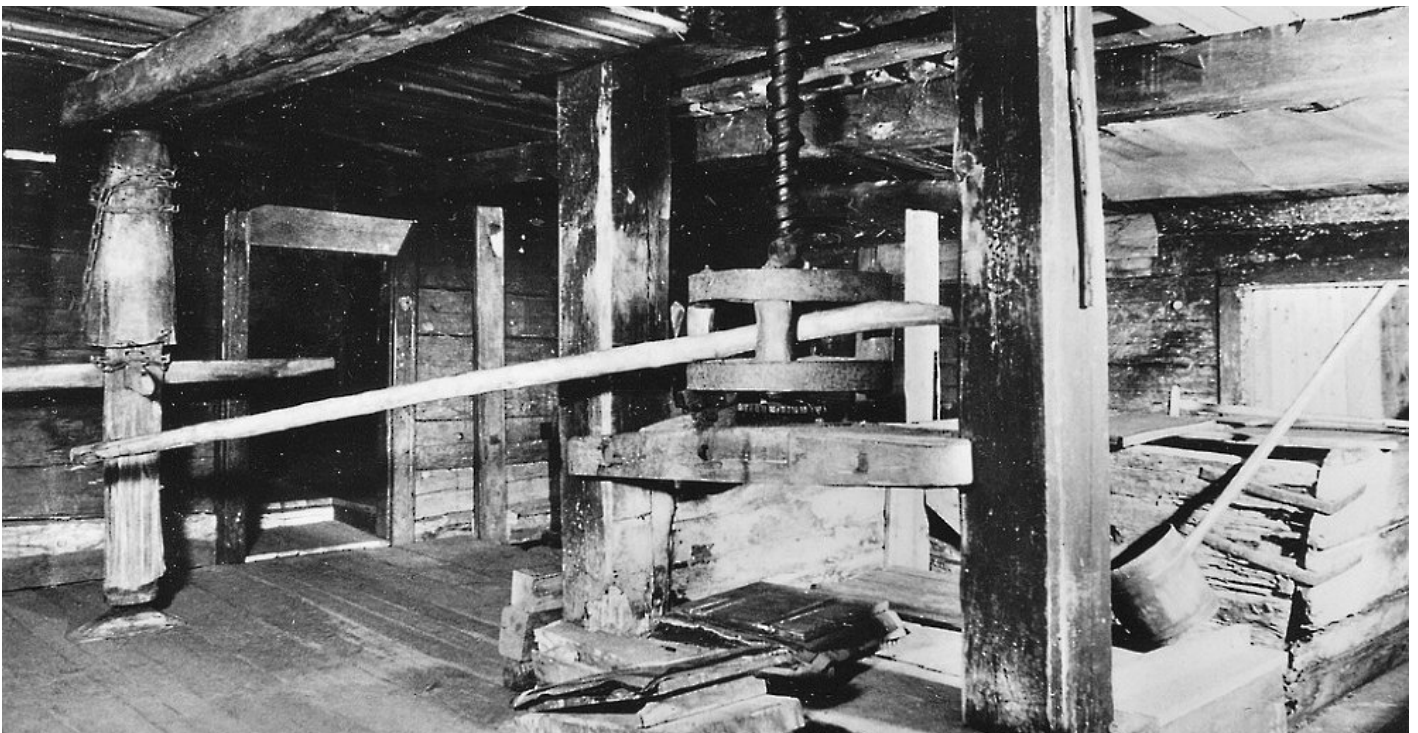
1. Packkammaren. De torra pappersarken glättades genom att gnidas med en polerad sten och pressades för att bli plana. Därefter synades och packades de innan de blev klara för leverans.
2. Valshuset. Här högs lumpen i småbitar varefter de malades i holländaren (valsens) tillsammans med vatten tills cellulosafibrerna frigjorts ur tyget. Cellulosafibrer och vatten blandas i valsens tillsammans med tillsatserna lim och lera.
3. Verkstugan. I verkstugan tömdes holländarens innehåll i lären varefter den skopades upp i kypen. Pappersmästaren tog upp mällden i formen och lät vattnet rinna av. Fibermassan läggs mellan filter och vattnet pressas ut.
4. Lumploftet. Här förvarades lumpen och förbereddes genom att man tog bort knappar och metallspännen.
5. Torkloftet. Pappersarken hängdes upp där för att lufttorka efter pressningen i verkstugan.

När bruksbyggnaden restaurerades 1965 undersökte man närmare byggnaden man varvid fann att den västra delen byggdes först, omkring 1854 och den östra delen uppfördes omkring 1857. Det innebar att den allra första bruksbyggnaden som Samuel Dristig byggde uppfördes omkring 1778 – 80 måste ha rivits senare och nya byggnader tillkommit. Man hittade de äldsta hörnstenarna litet längre västerut, men grunderna överlappade varandra delvis. Det innebar att även om bruket varit det äldsta i drift var inte bruksbyggnaden den äldsta i Norden. Det verkar som om det behövdes större utrymmen för både papperstillverkningen och papperslagret omkring 1850 eftersom pappersmagasinet utökades med en våning.

Planen över bottenvåningen i bruksbyggnaden. Siffrorna 1, 2 och 3 representerar packkammaren, valshuset och verkstugan precis som på föregående bild.

- A Vattenrännan för pappersbruk och mjölkvarn.
- B Vattenrännan för mjölkvarnen.
- C Vattenhjulet som driver holländaren.
- D Kuggväxeln som ökar varvtalet från vattenhjulet till holländaren.
- E Holländaren, här även kallad vals.
- F Låren som mällden tappas i från holländaren.
- G Kypen.
- H Skruppressar i verkstugan och i packkammaren.
- I Svell, en vinsk som användes för öka att vridkraften på presskruven.
- K Glättbordet.

Det inre av verkstugan. Från vänster svellen, skruppressen och kypen. Foto från Wikipedia.

Modell av bruksbyggnaden, skala 1:20, i Ösjöfors byggs på Tekniska Museet av Arvid Ericsson. Foto Tekniska Museets arkiv.

Papperet från Ösjöfors

Vilka papperstyper tillverkade man på Ösjöfors genom åren? Det var till största delen beroende på vilken lump man lyckades samla in. Vita, rena, textilier gav vitt papper medan färgade gav ett gulare eller brunare papper. Man hade varken kunsknad eller teknik för att bleka pappersmassan utan lumpen måste tvätta ordentligt i stark lut, ofta flera gånger, innan pappersmassaprocessen påbörjades. Viss blekning fick man då men långt ifrån resultatet efter senare tiders blekningsprocesser.

År 1806 tillverkade pappersmästaren tillsammans med tre gesäller, två lärlingar och fyra lumpsamlare

25 ris Skrivpapper n:o 1 à 1 Rd (riksdaler)

150 ris Konzeptpapper n:o 2 à 32 Sk (skilling, av vilka det gick 48 per riksdaler)

100 ris Sämre Konzeptpapper n:o 3 à 20 Sk

15 ris Karduspapper n:o 4 à 1 Rd 16 Sk

400 ris Maculatur à 8 Sk

Summa 690 ris till ett sammanlagt värde av 263 Rd.

Kommentarer: Pappersmättet 1 ris varierar vid olika pappersbruk men var lika med 400 ark i Ösjöfors. Karduspapper är ett grovt, vanligen gulbrunt, omslagspapper gjort på sekunda lump. Från början användes det till påsar för krut som man laddar kanoner med. Karduspapper blev en lönande produkt för de små pappersbruken.

År 1831 tillverkade sex arbetare 488 ris skrivpapper och 540 ris karduspapper till ett sammanlagt värde av 1902 Rd.

Under 1830-talet håller sig andelen skrivpapper runt 50% men därefter sjunker den kraftigt.

År 1850 producerade Ösjöfors tre arbetare endast 12 ris skrivpapper till ett värde av 36 Rd och 912 ris karduspapper mm till ett värde av 1027 Rd.

Konkurrensen med maskinpappersbruken hårdnade speciellt vad gällde skrivpapper. Ösjöfors slutade tillverka skrivpapper 1857 och gjorde därefter bara papperssorter som dåtida pappersmaskiner ej klarade av, exempelvis omslagspapper och papp.

År 1870 tillverkades med två arbetare inget skrivpapper men 460 ris karduspapper mm till ett värde av 760 Rd och 200 st diverse sorter av förhrydningspapp mm värt 40 Rd.

Kommentar: Förhrydningspapp är en porös pappsort som impregnerad med asfalt används som vindskydd under den yttre träpanelen i en husvägg.

Under perioden 1863 till 1890 har bruket med sina 2 – 3 arbetare (familjen Bergholm) plus någon eller några anställda en blygsam produktion av enkla pappers- och pappersorter. Vit maculatur verkar vara den bästa sorten. Övriga sorter var maculatur, vitt och grått karduspapper, presspapper, bokbindar- och förhrydningspapp. Det tillverkades 800 – 1000 ris per år och värdet sjönk från omkring 1500 kr år 1863 till omkring 600 kr år 1890.

År 1926 måste familjen Bergholm i tredje generationen ge upp kampen och lägga ner bruket, Sveriges sista fungerande handpappersbruk i det lilla formatet.

Så länge det producerades skrivpapper vid Ösjöfors var kvaliteten på papperet godkänd. Men papperet var liksom de övriga småbrukens ganska grovt. Men det producerades även kunskap på Ösjöfors. Av de 90 gesäller som arbetat vid bruket fram till 1850 blev minst 25 mästare eller fabrikörer vilket vittnar om att det fostrades duktiga pappersmakare där.

Övriga byggnader i Ösjöfors

Mangårdsbyggnaden uppfördes cirka 1780, en ståtlig herrgårdsliknande byggnad. Den fungerade under alla år som bostad för ägare, pappersmästare samt de flesta av brukets gesäller och lärlingar.

Mangårdsbyggnaden i Ösjöfors, bild av den södra (tjusiga) sidan med paradingången.

Mangårdsbyggnaden i Ösjöfors, bild av den norra sidan med ingång för gesäller och lärlingar.

Pappersmagasinet vid Ösjöfors handpappersbruk.

Ytterligare en byggnad i Ösjöfors var direkt inblandad i papperstillverkningen, pappersmagasinet där det tillverkade papperet förvarades. Av åldern på timret kan man gissa att magasinet byggdes i en våning strax före 1820 och att det byggdes på med en andra våning i mitten av 1850-talet,

Ladugården och pappersmagasinet vid Ösjöfors handpappersbruk.

Alldeles väster om bruksbyggnaden fanns i Ösjöfors en mjölkvarn. Det finns inga uppgifter om när den byggdes men det antyds att den redan fanns på plats innan pappersbruket byggdes. Kvarnen revs senare men den lämnade spår som än idag finns kvar. Det ligger bland annat kasserade kvarstenar, mer eller mindre trasiga, här och var i terrängen.

Uttjänta kvarnstenar lades vanligen annars som brostenar framför farstustrappan så de fick göra någon nytta. Den mindre trasiga stenen på bilden ovan har fått en annorlunda användning.

En mjölnarstuga finns också kvar. Den byggdes någon gång 1791 – 92 belägen ungefär 100 meter väster om pappersbruksbyggnaden. Stugan var en märklig byggnad, den var bredare än den var lång. Drygt 60 år senare byggdes den på så att den fick längden dubblad och såg då ut som en på den tiden normal stuga. Stugan tillhörde kvarnen, pappers bruket och jord bruket vid Ösjöfors.

Efter det att papperstillverkningen avslutats i Ösjöfors bodde Carolina Bergholm, änka efter Carl Ludvig Bergholm, kvar i mangårdsbyggnaden med två av barnen, Albin och Emily. Barnen sålde år 1934 hela Ösjöfors exklusive pappersbruksbyggnaden som sålts tidigare. Köpare till Ösjöfors var Leonard och Elin Söderholm. De flyttade in i mangårdsbygganden.

Elin Söderholm sålde Ösjöfors 1945 till Erik Fagerholm vid Storebro Kraft. De var endast intresserade av Stångåns vattenfall och de lät Elin överta mjölnarstugan där hon dog 1973. Hennes son Sven Söderholm hade dessförinnan flyttat till mjölnarstugan där han bodde tillsammans med sin sambo Mildred Fredriksson fram till år 1995.

Mjölnarstugan i bruksområdet vid Ösjöfors handpappersbruk.

Utställning i Göteborg år 1923

År 1921 hade Göteborg haft stadsprivilegier i 300 år vilket skulle firas bland annat med en stor utställning kallad jubileumsutställningen som skulle innehålla allt. Bland mycket annat modern industri i Göteborg, industriell historia, konst och kostantverk. Dessutom skulle folk kunna roa sig, en nöjespark Liseberg byggdes upp. Nu var det dåliga tider i hela världen 1918 – 21, även i Sverige, alldeles efter världskriget så jubileumsutställningens öppnande sköts upp två år.

Torsten Althin, en ung artilleriofficer, fick 1919 i uppdrag att för jubileumsutställningen i Göteborg samla in teknik- och industrihistoriska föremål främst från västra Sverige. Han och Nils Åkerhielm reste runt för att finna värdefulla föremål. Detta var en tid när information och kunskaper inte direkt flödade fritt utan måste sökas. De bästa sökverktygen var mäskliga kontakter och de egna ögonen. Herrarna Torsten och Nils hade tipsats om Ösjöfors pappersbruk och efter en resa dit kom Nils Åkerhielm tillbaka med beskedet att ägarna var villiga att skänka sin bruksbyggnad till jubileumsutställningen.

Torsten Althin fick stöd av Svensk Filmindustri spelade in en stumfilm om papperstillverkningen vid Ösjöfors handpappersbruk. Den gamla personalen visar de arbetsmoment som användes vid Ösjöfors.

Filmen har titel 'Ösjöfors pappersbruk', finns på YouTube <http://www.youtube.com/watch?v=KbVNE7Rargs>

Filmen spelades in 1921 och färdigställdes 1922 för att visas på jubileumsutställningen 1923 i Göteborg. Torsten Althin dokumenterade arbetet på det sista pappersbruk som enbart gjorde papper för hand. Han tog också i detalj reda på de olika tillverkningsstegen i Ösjöfors och skrev en artikel i Svensk papperstidning om 'Terminologien vid Ösjöfors pappersbruk 1926'.

Jubileumsutställningen erbjöds köpa Fröåsa handpappersbruk, ett annat småländskt bruk med mindre bruksbyggnad än Ösjöfors och som dessutom låg mycket närmare en järnvägsstation. Det var de argument Torsten Althin förde fram när han föredrog Fröåsa framför Ösjöfors. Fröåsas bruksbyggnad monterades ned, fraktades till Göteborg och monterades upp på Liseberg.

Det var den första gången Ösjöfors kom att spöka för Torsten Althin, men det skulle bli fler. Efter jubileumsutställningen blev han usedd till chef för det som skulle bli Sveriges nationella teknikhistoriska museum, Tekniska museet, där han stannade till 1962 då han pensionerades.

Efter nedläggningen av pappersbruket

När Ösjöfors handpappersbruk lades ner år 1926 köptes själva bruksbyggnaden in av chefen och den huvudsaklige ägaren till AB Brusafors – Hällefors, disponenten Fredrik Esmarch. Ösjöfors pappersbruk donerades med 'inrymda maskiner och inventarier' till Tekniska Museet. Skälet var, enligt donatorn, att det var det handbruk som längst hölls vid liv på anläggningsplatsen med sin ursprungliga inredning och verksamhet samt att det nu var det enda i de nordiska länderna som är till alla delar bevarats i sin ursprungliga miljö. Varför Esmarch tryckte så hårt på plats och ursprunglig miljö är obekant – han kanske hade besökt Göteborg och sett Fröåsa pappersbruk på Liseberg.

Som om Tekniska Museets ledning aldrig lyssnat på donatorns ord ivrade den för att flytta bruksbyggnaden till Skansen i Stockholm. Nu hade Tekniska Museet inga pengar för en flytt till Stockholm så byggnaden blev kvar i Ösjöfors men det saknades också pengar för tillsyn, vård och underhåll. Den nya egendomen registrerades på Tekniska Museet men sedan hände ingenting och på nytt ingenting. Byggnaden åldrades väldigt snabbt. Trots detta brukade Elin Söderholm som bodde i mjölnarstugan med egen kraft visa upp bruket och guida besökare ända fram till 1964.

Renovering 1965

Hösten 1964 besökte några handpappersmakare Ösjöfors och upptäckte vilket bedrövligt tillstånd bruket var i. De larmade lokalpressen som fäste starkt sökarljus på förfallet. De väckte ett intresse för att bevara bruket. Arbetsmarknadsstyrelsen beviljade anslag så att en renovering kunde startas i början av 1965. Bidrag fick man även från Kalmar läns norra landsting, Svenska Pappersbruksföreningen och Smålands Kraft AB. Resterande erforderliga medel åtog sig Sevede kommun och AB Brusafors–Hällefors Silverdalens Pappersbruk att svara för. Nytt spåntak lades på bruket, vattenhjul och holländaren reparerades, en bit vattenränna byggdes upp samt det av is och vatten förstörda golvet ersattes av ett nytt. Stångån utanför bruket rensades upp så att vattnet endast skulle hålla sig i själva åfåran och inte under brukets golv. Även bland kommunens innevånare var intresset mycket stort, från flera givare har byggmaterial ställts gratis till förfogade. Starkt drivande i renoveringen har kommunalnämndens ordförande i Sevede kommun, Gunnar Carlson, varit. Skötsel, det framtida underhållet och visning av bruket erbjöd sig Rumskulla Hembygdsförening att ansvara för. År 1965 återinvigdes Ösjöfors pappersbruk under stor uppståndelse.

År 1970 övertogs AB Brusafors–Hällefors av Modo AB. Verkställande direktören, Carl-Gustaf von Essen, i Brusafors – Hällefors förmådde då Modo att avsätta 100 000 kronor för Ösjöfors fortsatta restaurering och löpande underhåll under förutsättning att Sevede kommun bidrog med motsvarande summa. Därmed kunde man restaurera mangårdsbyggnaden där pappersmästare och pappersarbetare varit bosatta när bruket var verksamt.

År 1979 startades en omfattande musei- och produktionsverksamhet i Ösjöfors. Under tre månader varje sommar producerades handtillverkat papper på bruket samtidigt som besökare togs emot, guidades och fick prova att forma eget papper. Pappersmassan tillverkades inte i Ösjöfors utan skänktes av Tumba bruk där för övrigt guiderna hade utbildats i handtillverkning av papper. Dessutom visades Torsten Althins film om

Ösjöfors från 1922 som hade tagits fram till Göteborgsutställningen 1923. Verksamheten pågick till och med år 2008 med tre- till fyratusen besökare årligen.

År 1984 överlät Tekniska Museet äganderätten till Ösjöfors till Stiftelsen Ösjöfors Handpappersbruk. Stiftarna var Tekniska Museet, Vimmerby kommun, Skogsindustrierna och M-real som var ett finskägt bolag inom skogindustrin ingående i Metsälitto-koncernen. Drift och underhåll togs då över av stiftelsen. På stiftelsens begäran beslutade Länsstyrelsen i Kalmar län år 1993 att förklara samtliga byggnader på fastigheten som byggnadsminnen och därmed skydda dem mot förändringar.

Efter branden

På natten till den 27 augusti 2005 övernattade en tysk turist i sin husbil på parkeringen vid Ösjöfors pappersbruk. Han väcktes två gånger under denna natt. Första gången av att en personbil kördes från pappersbruket och den andra av att bruksbyggnaden brann i ljusan låga. Det var säkert ett pyromandåd eftersom samma natt brändes snickarboa, känd från filmen 'Emil i Lönneberga', upp och Pelarne kyrka samt Astrid Lindgrens barndomshem skadades av anlagda bränder. När brandkåren var framme i Ösjöfors fanns inte mycket att göra för bruksbyggnaden var redan nästan helt nerbrunnen. Övriga byggnader på fastigheten klarade sig utan skador.

Av själva pappersbruket står endast pressen i packrummet och en del av vattenrännan kvar efter branden.

Gångbron över Stångån är heller inte i så gott skick men det är inte orsakat av branden. Bortom bron syns järnvägens banvall.

Det mesta av utrustningen för papperstillverkningen gick naturligtvis förlorad i branden men Sanny Holm, en pappersmakare i Tumba bruk, tillverkade en ny verktygsutrustning. Den sommarverksamhet med turism och papperstillverkning och som hade påbörjats 1979 genomfördes ytterligare tre år, till och med sommaren 2008. Då användes pappersmagasinet som besöks- och tillverkningslokal. Där byggdes två kypar, en för vuxna människor och en med arbetshöjd som passade barn. Den delen av museiverksamheten var uppskattad.

Omedelbart efter branden utreddes möjligheten att återuppbygga pappersbruket. Det tog flera år innan utredningen var klar och slutsatsen blev att det nationella intresset för Ösjöfors försvann när bruksbyggnaden brunnit ner. Det kulturarv som fanns i de återstående byggnaderna var endast av lokalt intresse. Då pappersbruket inte längre existerade kunde Stiftelsen Ösjöfors Handpappersbruks ändamål att vårda, underhålla och visa den värdefulla egendomen inte heller uppfyllas. Därför godkände Kammarkollegiet att stiftelsen upplöstes år 2011. Fastigheten och byggnaderna återgick till Tekniska museet som sålde alltsammans till två privatpersoner 2012. Så blev Tekniska museet äntligen av med gåvan som museet inte hade råd att få, visa och vårda.

De kvarvarande byggnaderna i Ösjöfors är i god kondition och den historiska bakgrunden är påtaglig även om pappersbruket är borta. Dessutom är det vackert på ett kärvt sätt långt borta i skogen. Förr var det ju forsen som utgjorde kraftkällan och industrierna tvingades till forsens plats. Därför hamnade bruken ofta långt bort i skogen. Länsstyrelsens byggnadsminnesförklaring finns kvar på de återstående byggnaderna, bland annat mangårdsbyggnaden, mjölnarbostaden, pappersmagasinet, ladugården, smedjan samt get- och hönshuset.

År 1952 besöktes Torsten Althin av amerikanen Lessing J Rosenwald, en mycket välbärgad affärsman och samlare av sällsynta böcker. Mr Rosenwalds far var också affärsman och stor filantrop som stod bakom och ledde intill sin död Museum of Science and Industry i Chicago, ett tekniskt museum som skapats med Deutsches Museum i München som förebild. Torsten Althin hade också inspirerats av Deutsches Museum när han byggde upp Tekniska Museet i Stockholm så man får väl anta att han och Lessing J Rosenwald hade mycket att samtala om. Det slutade med att Lessing J Rosenwald donerade 2500 dollar till Tekniska Museet. Torsten Althin använde gåvan för att tillverka en modell i skala 1:20 av bruksbyggnaden i Ösjöfors. Modellen tillverkades år 1954 på Tekniska Museet och har inventarienummer TM 26411 och ska finnas någonstans bland museets lådor. Modellen är nu det enda fysiska studieobjekt som finns när originalet har försvunnit. Foto av modellen finns på sida 5.

Tekniska Museets årsbok årgång 82, Dædalus 2014 erbjuder mycket mer läsning om Ösjöfors handpappersbruk än denna kortfattade skrift gör.